

boekbesprekingen

De Das (*Meles meles*) in Overijssel

Stageverslag van een studie naar de mogelijkheden voor een 'ecologische infrastructuur' voor de Das tussen de Grote Landschaps Eenheden van het Reestdal en het Overijsselse Vechtgebied. Barrières voor migratieroutes worden geïnventariseerd en per barrière wordt bekeken hoe deze is opgebouwd en zou kunnen worden opgeheven.

Rolf van Os: De Das op de goede weg? Stichting Natuur- en Milieufederatie Overijssel, Zwolle. Gestencild verslag, 134 bladzijden, kringlooppapier, 21 x 29,5 cm, 11 figuren, 1 tabel, 3 zwart-wit foto's. (1987). Informatie: SNMF-Overijssel, Thorbeckegracht 22, 8011 VM Zwolle, 038-217 166.

Vervolgonderzoek naar boombewonende vleermuizen in het Gooi (*Chiroptera*)

In de zomer 1986 is in het westelijk deel van het Gooi een onderzoek verricht naar het voorkomen van boombewonende vleermui-

zen en de door vleermuizen gebruikte bomen. Het onderzoek betrof met name de Rosse Vleermuis. Tijdens onderzoeken tussen 1981 en 1986 zijn 54 vleermuisbomen ontdekt. Zij komen over het gehele onderzoeksgebied verspreid voor, vooral in 'Bantam' en 'Gooilust'. Van 38 uit 1981 bekende vleermuisbomen waren er in 1986 slechts acht weer door vleermuizen gebruikt, zeven bomen waren ongeschikt geworden en de overige 21 bomen waren weliswaar uiterlijk geschikt, maar niet meer bezet. Van 47 vleermuisbomen is een beschrijving gemaakt. Vleermuizen maken vooral gebruik van Beuken, maar ook in mindere mate Eiken. Ongeveer tweederde van de vleermuisverblijven zijn ontstaan uit oude holten voor spechtenesten. In 1986 werden minimaal 65 Rosse Vleermuizen geteld tegen ruim 300 stuks in 1981. Het rapport geeft enkele algemene adviezen voor een 'vleermuisvriendelijk' bosbeheer. Deze adviezen zijn van groot belang.

Hans Fuchs: Vervolgonderzoek naar boombewonende vleermuizen in het westen van het Gooi. Gestencild rapport, 30 bladzijden, 7 figuren, 5 tabellen (1986). Nadere inlichtingen bij H. Fuchs, per adres Saenredamstraat 20 L., 1072 CG Amsterdam.

Zoogdieren in het Staphorsterveld

Verslag van een inventarisatie van kleine zoogdieren in drie natuurreservaten in het Staphorsterveld met een vergelijking van vangresultaten, en een schatting van populatiegrootte en -dichtheid van enkele muizesoorten. Het voorkomen van vijftien zoogdiersoorten is vastgesteld, waaronder zeven muizesoorten. Daarbij waren geen voor dit gebied nieuwe soorten.

K.J. Kanters (1987): Een momentopname van de muizenstand in een aantal biotopen in en rondom het Staphorsterveld herfst 1984. Gestencild verslag, 38 bladzijden, 20,5 x 29 cm, 5 figuren, 4 zwart-wit foto's, 14 tabellen, 3 bijlagen, voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Apeldoorn.

Inventarisatie-atlas voor flora en fauna van Nederland

In juni 1981 gaf het Staatsbosbeheer, in samenwerking met de Topografische Dienst, een 'Inventarisatie-atlas' uit. Deze atlas verschijnt zeer binnenkort in een tweede, herziene druk. Uitvoering en gebruik, maar ook de prijs, zijn gelijkgebleven. Wel zijn de kaartbladen vervangen voor nieuwe bladen die tot eind 1986 beschikbaar zijn gekomen.

Essentieel voor het opzetten van een databank, met gegevens over de geografische verspreiding van flora en fauna, is een uniforme en onderling vergelijkbare methode voor de weergave van de plaats van waarneming. Daarvoor zijn verschillende systemen in gebruik. Om deze systemen voor iedereen op landelijke schaal toegankelijk te maken heeft het Staatsbosbeheer indertijd het initiatief genomen om, in samenwerking met de Topografische Dienst, een speciale atlas van Nederland te maken. De kaarten zijn op de schaal 1 : 80.000 weergegeven. De atlasblokken staan met bijbehorend nummer op de kaarten in groene steunkleur aangegeven. Tevens worden er de kilometerblokken op aangegeven. Het is verheugend dat er binnenkort een tweede, herziene druk van de atlas zal verschijnen.

Inventarisatie-atlas voor fauna en flora van Nederland. Samengesteld en geproduceerd door de Topografische Dienst, in opdracht van het Staatsbosbeheer, Dienstvak Terreinbeheer/Fauna en Flora/B. Verkrijgbaar door storting van f 30,- op girorekening 54 430 ten name van het Staatsbosbeheer, Utrecht, onder vermelding 'inventarisatie-atlas'.

Jacht & Natuur

In januari verscheen een nieuw tijdschrift 'Jacht & Natuur', waarvan de redactie bestaat uit G.S. Bakker (Waidman) en Kees van Scherpenzeel. Het ligt in de bedoeling naast het verenigingsorgaan van de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging nationaal en internationaal jagersnieuws te brengen en natuurreportages, waarin aandacht wordt besteed aan honden, sportvissen, paardesport, culinair en milieu.

Het tijdschrift is duidelijker en luxueuzer uitgevoerd dan het reeds bestaande tijdschrift 'De Nederlandse Jager'. Voor wie zich beter wil verdiepen in de standpunten van de jagers, zal in dit blad misschien iets van zijn gading kunnen vinden.

Jacht & Natuur. Maandblad voor jacht, wildbeheer en natuur. Abonnement f 68,90 per jaar, voor België Bfr. 1200, losse nummers f 6,95, voor België Bfr. 140.

Redactieadres en abonnementsadministratie: Uitgeverij Lindenbaum BV, Admiraal De Ruyterweg 545, 1055 MK Amsterdam, postbus 8209, 1005 AE Amsterdam, 020 - 841 555.

Tijdschrift Het Edelhert

Ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert verscheen een dubbelnummer van het tijdschrift 'Het Edelhert', tijdschrift voor natuurbehoud op de Veluwe (verschijnt één maal per kwartaal). In dit nummer treffen wij onder meer de volgende hoofdstukken aan: '1946 - Veluws Hert - 1986', 'Een halve eeuw voor het faunabeheer', '40 jaar "Veluws Hert"', 'Misplaatst gejuich over Koeienproef', 'Het beheer van het edelhert in de vrije wildbaan', 'Het beleid met betrekking tot het edelhert en de rol van de jager bij dit beleid', 'Terug van weggeweest - Pater David-hert weer in China', 'Bijvoeren is een kunstmatige zaak maar nog wel noodzakelijk', 'Hoop op voortbestaan van een zeer zeldzaam hert' en een aantal korte berichten, waaronder boekbesprekingen.

Het dubbelnummer 1-2 van de 21ste jaargang (december 1986) telt 44 bladzijden. Dit nummer is voor belangstellenden gratis verkrijgbaar bij D.A.C. van den Hoorn, Hoog Soeren 41, 7346 AC Hoog Soeren. Indien de verzendkosten zijnde f 2,50 in postzegels worden vergoed zal dit op prijs worden gesteld, maar dit is met nadruk niet noodzakelijk.

Ontwikkeling ecologische infrastructuur ten behoeve van Otters (*Lutra lutra*) tussen Zuidlaardermeer en Schildmeer

Dit rapport heeft als opzet het weergeven van het resultaat van een onderzoek gericht op het ontwikkelen van een ecologische infrastructuur ten behoeve van de Otter. Het behandelende gebied omvat het Schildmeer, het Zuidlaardermeer en de tussenliggende zone. Dit gebied is zeer waterrijk. Daar de Otter een kritische indicatorsoort voor vooral het zoetwatermilieu is, is dit dier gekozen om te dienen als uitgangspunt voor een ecologische infrastructuur. Verbetering van het leefmilieu voor de Otter zal zodoende een verbetering van het gehele natuurlijk milieu betekenen.

Hoofdstuk II geeft een algemeen beeld van de toestand waarin de Otter verkeert en bevat informatie over het dier zelf en de eisen die het aan zijn leefmilieu stelt. In hoofdstuk III wordt het begrip 'ecologische infrastructuur' behandeld. Dit geeft een kort overzicht van enkele bestaande theorieën welke inzicht geven in het belang van een ecologische infrastructuur. Om een beeld te verkrijgen van de huidige situatie in het gebied, zijn aan de hand van een basiskaart diverse aspecten bekeken. Dit zijn achtereenvolgens: ontstaansgeschiedenis, cultuurhistorie, natuurwetenschappelijke waarden, openluchtrecreatie, landbouwkundige situatie, provinciale en gemeentelijke plannen. Op een dergelijke manier is getracht in kort bestek de verschillende mogelijkheden die het gebied biedt ten aanzien van ecologie, aan te geven. In het afsluitende hoofdstuk zijn een aantal richtlijnen en concrete plannen opgenomen, welke tot doel hebben een ecologische infrastructuur te scheppen. Hiermee wordt getracht een aanzet te geven tot een evenwichtiger natuurlijk milieu in de zone van het Schildmeer tot aan het Zuidlaardermeer.

Regina Havinga: Ontwikkeling van een ecologische infrastructuur ten behoeve van de Otter in het gebied tussen Zuidlaardermeer en Schildmeer. 80 bladzijden, diverse figuren. In samenwerking met Stichting Landschapsonderhoud Groningen en Stichting Otterstation Nederland (1986). Gestencild rapport.

Vleermuisreservaat 'Huize Kernhem'

Enkele lanen in de omgeving van Huize 'Kernhem' (eigendom van de gemeente Ede) zijn in januari 1985 door burgemeester en wethouders van Ede tot 'Vleermuisreservaat' bestemd. Deze bestemming heeft tot doel de bescherming van de daar voorkomende Rosse Vleermuizen te waarborgen. In de vele oude Beuken huisden tientallen exemplaren. De kolonie werd in 1958 ontdekt. Sinds 30 oktober 1980 werd geen enkel teken van aanwezigheid van Rosse Vleermuizen meer waargenomen. In 1985 werden er wel Watervleermuizen en een Mopsvleermuis waargenomen en in het Edese Bos weer een groepje van 10 Rosse Vleermuizen vastgesteld. In de Jaarverslagen 1984, 1985 en 1986 van het nestkastonderzoek in de gemeente Ede worden onder meer deze gegevens over vleermuizen in de gemeente Ede meegedeeld.

De Jaarverslagen 1984, 1985 en 1986 zijn voor

geïnteresseerden gratis verkrijgbaar door deze schriftelijk aan te vragen bij één der samenstellers, de heer H. Stel, Balilaan 5, 6712 AW Ede.

De Otter en landinrichting (*Lutra lutra*)

De Afdeling Biologisch Onderzoek van de Landinrichtingsdienst heeft onlangs een otterrapport gepubliceerd. Doel van het rapport is om aan te geven hoe men in het kader van landinrichting een bijdrage kan leveren aan het onderhoud van de otterpopulatie in Nederland. In de eerste plaats gaat het er daarbij om maatregelen tegen te gaan die een bedreiging zouden kunnen vormen voor geschikte otterbiotopen. Daarna wordt er een beschrijving gegeven van een aantal toe te passen voorzieningen, uitgaande van de biotoepen van de Otter. Daarbij wordt onder andere nader ingegaan op gebieden die de voorkeur verdienen en op de manier waarop men dergelijke voorzieningen in de praktijk van landinrichting kan toepassen. Het gaat dan bijvoorbeeld om de inrichting van overhoeken, slootprofielen, oeverinrichting en passage van obstakels. De nadruk ligt in dit rapport dus niet zozeer op de soort, maar vooral op het behoud en de ontwikkeling van een geschikte otterbiotoop.

G.J. van Herwaarden: Natuurtechnische mogelijkheden voor landinrichtingsprojecten. Deel 2: de Otter. 1 zwart-wit foto, 25 tekeningen, 49 referenties, 33 bladzijden (1987). Mededelingen Landinrichtingsdienst, nummer 170. ISSN 0920.8992. Nadere informatie bij de bibliotheek van de Landinrichtingsdienst, postbus 20 021, 3502 LA Utrecht, 030 - 859 111.

Onderzoek naar voorkomen van vleermuizen (*Chiroptera*) in Nederlandse bosgebieden

Tot voor een jaar of tien beperkte het vleermuisonderzoek in Nederland, maar ook in het buitenland, dat niet in het laboratorium plaatsvond, zich voornamelijk tot het bestuderen van vleermuizen in en in de directe omgeving van hun verblijfplaatsen. Wat er zich daarbuiten in het veld met hen afspeelde was praktisch ontoegankelijk, omdat het letterlijk het daglicht niet kon velen. Met de ontwikkeling van een betaalbare versie van de vleermuisdetector begint dit beeld ingrijpend te veranderen. Het wordt langzamerhand mogelijk om de actieve dieren in hun jachtgebieden op te sporen en te volgen, om de relatie vleermuis-milieu te benaderen. Een nieuwe dimensie in het vleermuisonderzoek staat voor de deur.

Drs. Helmer toont in zijn studie op overtuigende wijze aan, dat vleermuizen eindelijk ideale onderzoeksobjecten zijn. Deze belangrijke groep zoogdieren, die zich tot voor kort in het veld grotendeels aan onze waarneming onttrok door zijn geheimzinnige nachtelijke levenswijze, blijkt in actieve toestand betrekkelijk gemakkelijk te vinden te zijn. De dieren geven zelf met hun geluiden aan waar ze zich buiten ophouden en wat zij daar doen. Van sommige soorten zijn na de nodige training soortspecifieke geluiden te herkennen. Ook zijn aan de hand van hun geluiden bepaalde activiteiten, zoals het jagen en paargedrag, te bestuderen.

Tijdens zijn in 1986 uitgevoerd onderzoek, dat onder supervisie stond van de Stichting Vleermuis-onderzoek en dat financieel mogelijk werd gemaakt door Staatsbosbeheer, inventariseerde Helmer vijftientig bosgebieden die vrijwel alle gelokaliseerd zijn in de provincies Noord-Brabant en Limburg. Dank zij enorm doorzettingsvermogen was het hem mogelijk om inzicht te krijgen in de gedragingen van tien vleermuissoorten. Hij moest hiervoor zijn activiteitenritme aanpassen aan dat van de vleermuizen. Weken lang was hij 's nachts op pad en sliep hij overdag. De vergaarde kennis met betrekking tot de relatie vleermuizen-bos onderstreept de betekenis van bos als leefgebied voor deze dieren. Het blijkt, dat de leeftijd van het bos bepaald is voor de aantrekkelijkheid van het bos

voor vleermuizen. Hoe ouder het bos hoe waardevoller het is voor vleermuizen. Vooral in oud loofbos zijn holle bomen weer het meest waardevol; Amerikaanse Eik en Zomereik spannen hierbij de kroon. Pas als een bos ouder is dan vijftig jaar blijkt het geleidelijk onderdak van enige betekenis aan vleermuizen te bieden. Binnen zo'n bos zijn bosranden en open plekken favoriete jaagplaatsen. Ook benadrukt Helmer in zijn werk de grote waarde van lijnvormige landschapselementen (lanen, hagen, houtwallen) als bruggen tussen jaag- en verblijfplaatsen.

Aan de hand van zijn bevindingen stelde hij een aantal waardevolle adviezen op met betrekking tot het beheer van bossen. Zijn werk vormt zo een buitengewoon belangrijke bijdrage aan het inzicht in de relatie tussen vleermuizen en bosgebieden. Het keurig uitgevoerde, goed gedocumenteerde verslag van zijn onderzoek verdient de aandacht van alle Nederlandse bosbeheerders. De auteur, de Stichting Vleermuis-onderzoek en het Staatsbosbeheer verdienen lof voor dit gedegen werk.

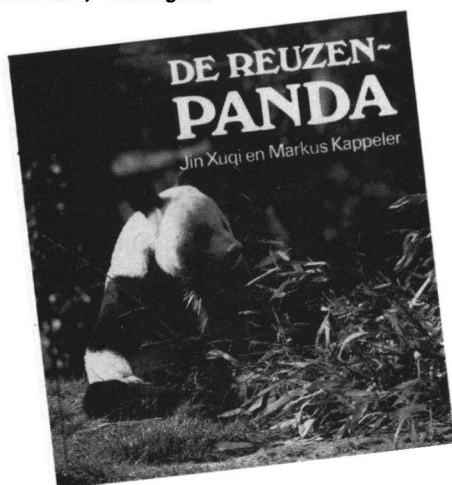
A.M. Voûte
april 1987

W. Helmer: Een onderzoek naar het voorkomen van vleermuizen in 25 bosgebieden in Nederland. Gestencild, 114 bladzijden, 38 tabellen, 25 figuren (1987). Onderzoek in opdracht van het Staatsbosbeheer uitgevoerd door de Stichting Vleermuis-onderzoek, secretariaat Van Lijndenlaan 8, 3768 MG Soest. Uitgave Staatsbosbeheer, Dienstvak Terreinbeheer, Afdeling Flora en Fauna. Utrecht.

Een Otter (*Lutra lutra*) en zijn wilde overmoed

In de serie 'Het schone groene dierenrijk' verscheen deeltje 1 als gratis geschenk bij het fosfaatvrije wasmiddel Groene Persil een avontuurlijke fabel over de Otter in zijn natuurlijke omgeving. Het is een avontuurlijke fabel over Otta een heel jaar rond. Als toegift worden een aantal dieren en planten, die in de waterrijke gebieden waar Otters behoren te kunnen leven, beschreven en uitgebeeld. De gekleurde waterverftekeningen van Bert Zeylstra maken het tot een gezellig boekje voor jong én oud. Jammer is het dat geen organisaties zijn vermeld die zich speciaal met het behoud en de bescherming van Otters bezighouden. Dat zou wellicht het behoud van deze interessante zoogdieren in ons land nog hebben kunnen bevorderen.

Max Dendermonde: Een otter en zijn wilde overmoed. Met vele gekleurde illustraties van Bert Zeylstra, 48 bladzijden. Serie 'Het schone groene dierenrijk' nummer 1 (1986). Uitg. Henkel Nederland b.v., Nieuwegein.

Pandaboek voor kinderen (*Ailuropoda melanoleuca*)

Min of meer gelijktijdig met de actie van het Wereld Natuur Fonds tot behoud van de Grote Panda is er een jeugdboek verschenen dat aan deze meest populaire diersoort ter wereld is gewijd. Het is een prachtig, goed verzorgd boekwerkje geworden. Vooral de vele soms paginagrote kleurenfoto's bepalen de attractiewaarde van het boek. Daarbij heeft men zich niet beperkt tot het zo lief mogelijk in beeld brengen van dit internationale knuffeldier, maar ook zijn foto's van (het dier in) zijn biotoop opgenomen. Op een vlot leesbare wijze en in eenvoudige bewoordingen wordt er een reëel beeld geschetst van de Grote Panda. Daarbij passeren een aantal karakteristieke aspecten van de Panda de revue, zoals zijn bijzondere eet- en drinkgewoonten en het voortplantingsgedrag, de problemen die dit oplevert in relatie met de bloeibiologie van de bamboe als voedselplant en met de biotoopfragmentatie door ontginning van de dalen in de bergen. Ook de reddingsacties die nu voor de soort in China worden ondernomen krijgen de aandacht.

Jin Xuqi & Markus Kappeler: De Reuzenpanda. Uit het Duits vertaald door Tjalling Bos. Originele titel: 'Der Grosse Panda - Bedrotes Leben im Bambuswald'. 56 kleurenfoto's, 47 bladzijden. (1986). ISBN 90.290.9576.8. Uitg. Meulenhoff Jeugd, Amsterdam en Wereld Natuur Fonds, Zeist. Prijs f 24,75, Bfr. 495.

De Afrikaanse Olifant, CITES en ivoorhandel (*Loxodonta africana*)

Hoewel de Afrikaanse Olifant als soort niet bedreigd is, dreigen verscheidene kleinere deelpopulaties door bejaging te verdwijnen. Het secretariaat van de 'Convention on International Trade in Endangered Species of wild fauna and flora' (CITES) wil, om tot een beter beheer van de Afrikaanse Olifant te komen, de handel in ivoor onder controle brengen.

Om daartoe een systeem van exportquota te ontwikkelen zijn twee studies verricht die als een rapport zijn gepubliceerd. Martin bestudeerde de biologische status van de olifantenpopulaties, het daarop te baseren systeem van duurzame oogst en exportquota en de relevante administratieve procedures.

Caldwell & Barzdo vulden dit onderzoek aan met een studie naar de omvang van handelspatronen in de wereldhandel in ruw ivoor uit Afrika.

Getracht wordt om een - ten dele ongecontroleerd - bejaagde wilde diersoort te ontwikkelen tot een voor gebruiksdoeleinden rationeel beheerde natuurlijke hulpbron in het economische verkeer, met als neveneffect het behoud van de soort.

Rowan B. Martin, John R. Caldwell & Jonathan G. Barzdo: African elephants, CITES and the ivory trade. (1986). Uitg.: CITES-secretariaat, Case Postale 78, CH-1000 Lausanne 9, Zwitserland. Prijs SF 50, =.

Dierentuinen en walvissen (*Cetacea*)

In 1986 zijn in de bekende Actuele Onderwerpen-reeks twee deeltjes uitgekomen die (mede) op zoogdieren betrekking hebben.

Als nummer 2115 verscheen een deeltje over dierentuinen. Dit geeft een korte beschrijving van de functies en ontstaanswijze van dieren-

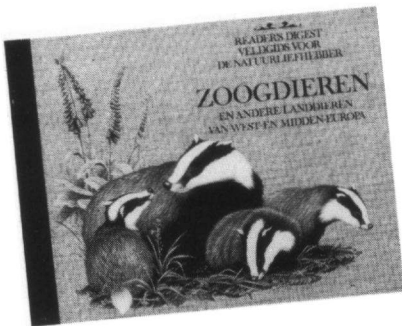
tuinen en van enige aspecten van de behandeling van de dieren: huisvesting, voeding en gezondheid. Daarna worden in een kort overzicht de meeste en bekendste Nederlandse dierentuinen behandeld waarbij de aandacht vooral uitgaat naar het Noorder Dierenpark in Emmen.

Het deeltje dat als nummer 2118 verscheen, gaat over walvissen, of eigenlijk over de walvisvaart. Beknopt wordt iets over walvissen verteld, onder andere met betrekking tot hun bouw, hun leefwijze en de massale strandingen. De directe aanleiding tot uitgave van dit boekje was het met ingang van 1986 geldende verbod op de commerciële walvisvaart. De nadruk ligt dan ook in het boekje op de historie en de werkwijze van de walvisvaart, en de bedreiging die dit betekende voor de walvissen.

P.J. van der Horst: Dierentuinen. 13 zwart-wit foto's, 24 bladzijden. (1986). Actuele Onderwerpen nummer 2115.

Anton Zwinenbergh: Walvissen, eindelijk beschermd. 7 zwartwit-foto's, 2 tabellen, 8 referenties, 20 bladzijden. (1986). Actuele Onderwerpen nummer 2118.

Beide boekjes zijn te bestellen door overmaking van f 3,50 (incl. verzendkosten) per exemplaar op postgiro 287 934 ten name van Stichting IVIO, Lelystad, onder vermelding van AO 2115, respectievelijk AO 2118.

Veldgids voor zoogdieren

In 1986 heeft Reader's Digest N.V. een aantrekkelijke veldgids voor de zoogdieren en andere landdieren in West- en Midden-Europa uitgebracht. In feite betreft het hier een zoogdierengids waaraan achterin nog een veertig pagina's andere diersoorten zijn toegevoegd. De gids is duidelijk bedoeld voor een breder publiek dan de 'echte' en bekende veldgidsen van Elsevier. De Reader's Digest veldgids is minder 'droog' van opzet en heeft een wervend uiterlijk door een sterke nadruk op visualisering van de diersoorten. De be-

schrijving van de diersoorten neemt het grootste deel van het boek in beslag. Dit wordt voorafgegaan door 25 bladzijden met algemene informatie over een aantal zoogdieronderwerpen: de vacht, de lichaamsbouw, het gedrag, het gebit, de zintuigen en andere. Na de soortenbeschrijving volgen nog ruim 25 bladzijden informatie over diersporen, over het bestuderen van zoogdieren, overzichten van natuurgebieden, dierentuinen en zoölogische musea in West- en Midden Europa.

Bij de dierenbeschrijvingen zijn meest enkele pagina's per diersoort beschikbaar. In totaal zijn er circa negentig oorspronkelijke en geïntroduceerde zoogdiersoorten beschreven of genoemd. Daarbij is de diersoort beschreven in een korte tekst, die wordt geïllustreerd met een kleurenfoto en enkele kleurentekeningen, elk weer begeleid door een kort onderschrift. Verspreidingskaartjes ontbreken in deze veldgids.

Inhoudelijk voegt de tekst niet veel toe aan de reeds bestaande veldgidsen. Door het verhalen karakter van de teksten en het niet systematisch naar de verschillen toeschrijven en afbeelden van vergelijkbare soorten, is het boek dan ook minder een 'echte' veldgids dan de boven al genoemde veldgidsen.

Het boek had een duidelijke aanvullende waarde kunnen krijgen als de vele afbeeldingen per diersoort gebruikt waren om de interspecifieke variatie in beeld te brengen; dit is echter, op een enkele uitzondering na, niet het geval.

Er zijn zo op het eerste gezicht nogal wat slordigheidsfoutjes in het boek aanwezig.

Zo worden op bladzijde 10 bij de lichaamsbouw, beschreven de 'voorpoten met extra kracht' bij de Mol en 'normale voorpoten' bij de Das. De Das is wat dit betreft een minder gelukkig voorbeeld. De Das benadert wel meer het standaardtype zoogdier dan de Mol, maar juist de Das is binnen de marterachtigen het type dat geadapteerd is aan graafactiviteiten.

Op bladzijde 14 is te lezen dat bij planteters en knaagdieren er een groot gat zit tussen snij- en hoektanden. Bedoeld zijn natuurlijk 'kiezen' in plaats van 'hoektanden', daar deze laatste bij deze diergroepen meestal afwezig zijn. Het op bladzijde 19 genoemde 'flehmen' komt ook voor bij andere soorten dan hoefdieren, en ook functioneel zou zijn

geweest te vermelden dat heel jonge hoefdieren ter zelfbescherming nog geen geurspoor uitzetten. Op bladzijde 27 en 30 zijn de onderschriften verwisseld bij de tekeningen van Nerts en Hermelijn, respectievelijk Bever en Berrrat.

Bij Nertsen wordt alleen de Mink echt beschreven, terwijl de Nerts kort wordt genoemd en met een tekening wordt afgebeeld. De mededeling dat de Nerts tot Oost-Europa is teruggedrongen is niet geheel juist, ook in West-Frankrijk komt de soort nog voor. In de afbeelding van de Nerts is de witte bovenlip uitgetroefd tot een wit voorhoofd. Deze zeer beknopte en incorrecte behandeling doet onvoldoende recht aan een martersoort die pas een eeuw uit Nederland weg is.

Zo heeft ook de Noordse Woelmuis als een zeldzame, maar voor Nederland als deltaland toch zeer karakteristieke soort, onterecht een uiterst onbetekenende plaats (bladzijde 156) toegekend gekregen; in het tabeloverzicht (bladzijde 296) is de soort zelfs geheel vergeten.

Bij het Konijn ontbreekt in de beschrijving dat de soort van elders ooit is ingevoerd door de mens, in de tabel op bladzijde 299 wordt het Konijn als inheems beschouwd.

Bij het noemen van de heruitzetting van de Bever ontbreekt juist de heruitzetting vlak bij Nederland in de Duitse Eifel.

Als laatste van de zoogdieren worden de uitgeroeide grote zoogdieren behandeld: Bever, Wolf, Bruine Beer en Los. Het is niet duidelijk waarom de Eland, de Oeros, de Wisent en het Wilde Paard in het boek geheel niet aan de orde komen.

Aan het eind wordt in het boek wat aanvullende informatie van algemene aard gegeven. In de lijst van Nederlandse diertuinen ontbreken twee kleintjes; De Vleut en de Apenheul. Maar interessanter in het kader van dit boek zou zijn de zogenaamde Wildschutzparke in het Duitse taalgebied te noemen: kleine diertuinen met de oorspronkelijke inheemse soorten. Deze worden echter niet genoemd.

Daarnaast zou ook een overzicht van zoogdierorganisaties en -tijdschriften zeker op zijn plaats zijn geweest, evenals aanvullende adressen waar men doodgevonden marterachtigen, zeehonden en dergelijke zou kunnen melden. Zo zou men kunnen bijdragen

Daarnaast zou ook een overzicht van zoogdierorganisaties en -tijdschriften zeker op zijn plaats zijn geweest, evenals aanvullende adressen waar men doodgevonden marterachtigen, zeehonden en dergelijke zou kunnen melden. Zo zou men kunnen bijdragen aan daadwerkelijke zoogdierbescherming en -studie. Een gemiste kans.

Het bovenstaande is echter geen zeer zwaarwegende kritiek. De veldgids is geen wetenschappelijk werk maar een aantrekkelijk geïllustreerd overzichtswerk van de zoogdieren in West- en Midden-Europa, geschreven voor een wat breder publiek van natuurliefhebbers. Als zodanig is het een leuke publikatie die in Nederland in een lacune voorziet en die zeker zal bijdragen aan de groeiende populariteit van zoogdieren.

Reader's Digest: Zoogdieren en andere landdieren van West- en Midden-Europa. Veldgids voor de Natuurliefhebber. 304 bladzijden, 78 kleurenfoto's, honderden kleurentekeningen, 20 x 15 cm. ISBN 90-6407-135-5. Bewerkt voor Nederlandse taalgebied: Han Honders (1986). Uitg. The Reader's Digest N.V., Amsterdam/Brussel. Prijs f 39,50.

De wereld van de zoogdieren

In de reeks Spectrum Natuurgidsen is nu ook een deel verschenen over zoogdieren. Het boek is opgezet als een catalogus van families en het is als zodanig volledig. Verdeeld over 19 ordes worden 127 families behandeld en in beeld gebracht, waarbij enkele zeer omvangrijke families in onderfamilies zijn opgesplitst.

Per familie wordt eerst een kort overzicht van hoofdkenmerken gegeven, waarna een beschrijving volgt van enkele representatieve soorten uit de familie. Zo komen in dit boek ruim 500 soorten aan de orde van de ruim 4000 bekende soorten. Per soort worden gegeven een kleurenafbeelding, de naam, lengte, verspreiding, milieu en een korte beschrijving van de leefwijze, het gedrag en enkele gegevens over de voortplanting.

Om een indruk te geven van de werkwijze volgen hier enige opmerkingen op de behandeling van één familie: die van de katachtigen. Daarbij zijn over zes pagina's achttien van de circa vijfendertig soorten behandeld. Een familiekenmerk dat in de familiebeschrijving ongenoemd is gebleven, is bijvoorbeeld de soortspecifieke contrasttekening aan de achterzijde van de oren (signaalfunctie); ook bij de soortafbeeldingen is dit helaas weinig of niet duidelijk in beeld gebracht. Het commentaar op het boek betreft niet zo zeer pertinente onjuistheden, alswel onvolledigheden waardoor soms een onjuist beeld wordt geschapen. Bijvoorbeeld met betrekking tot de verspreidingsgegevens: 'Siberië tot Java en Bali' voor de Tijger, en voor de Wilde Kat in Europa: 'Schotland en Zuid-Europa'. Het voorkomen van de Tijger tot in Turkije, en van de Wilde Kat in België, West-Duitsland en Oost-Europa is hieruit toch lastig afleidbaar. Van de Leeuw wordt als voorkomen vermeld 'Afrika ten zuiden van de Sahara, Noordwest-India; vroeger ook in een groot deel van Azië'. Waarom het vroeger voorkomen ten noorden van de Sahara en in Zuidoost-Europa niet wordt vermeld is niet duidelijk.

Om bij de Leeuw te blijven: 'Ze doden hun prooi door een beet in de nek', zo staat vermeld. Op zich niet onjuist, maar dit geldt voor vele katachtigen. Juist de Leeuw heeft als enige kat een derde, en dus soortkenmerkende techniek ontwikkeld: de bek wordt over de hele snuit van de prooi geplaatst waardoor de prooi stikt. Juist dit zou vermelding verdienen. Als milieu van de Leeuw wordt 'open savannen' genoemd, tevens wordt vermeld dat de soort in groepen leeft. Eveneens juist, maar daarnaast komt de soort ook voor als solitair jager in wouden. Bij de Leeuw is de uitgesproken geslachtsdimorfi algemeen bekend. Net als bij alle andere soorten waarbij dit het geval is, is slechts

een van beide geslachten afgebeeld. Het zou te verkiezen zijn geweest om in deze gevallen een paartje af te beelden, niet alle soorten immers zijn zo bekend als de Leeuw.

Hetzelfde geldt voor soorten met sterk afwijkende jongen (bijvoorbeeld Wilde Zwijn) of met een grote interspecifieke variabiliteit (bijvoorbeeld Lynx).

Bij de Nevelpanter is er ten opzichte van andere katten ook sprake van een zeer uitgesproken geslachtsdimorfie: in grootte. Dit voor de soort heel belangrijke aspect blijft geheel onvermeld.

Hetgeen dit boek, en vele andere, een meerwaarde had kunnen verlenen, zou een functionele beschrijving van de kenmerken zijn geweest. Zo is het aardig te lezen dat de Serval grote oorschelpen heeft, doch dit had in perspectief geplaatst kunnen worden met het gegeven dat de Serval meer dan andere katten op het gehoor jaagt. Zo zou ook bij het Jachtluipaard als (korte-afstand-) achtervolgingsjager een verwijzing naar de beperkt in-trekbare klauwen en de vergrote long- en hartcapaciteit op zijn plaats zijn geweest.

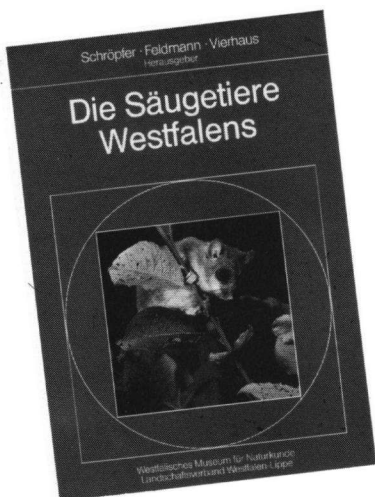
Opmerkingen van de zelfde aard, niet betreffende expliciete onjuistheden, maar wel betreffende onvolledigheden, zijn ook voor andere beschreven families te maken.

Het algemeen karakter van het boek is daarnaast te omschrijven als een overzicht van zoogdierfamilies, waarin binnen de beperkte ruimte die daarvoor beschikbaar was, de enorme verscheidenheid aan zoogdieren boeiend en verrassend in beeld is gebracht. Het boek is geschreven voor een breed publiek en is zeker aanleiding voor langdurig en geboeid bladeren; tevens is het een beeldend, algemeen naslagwerk.

Whitfield, P. (ed.): De wereld van de zoogdieren. 200 bladzijden, 21,5 x 29 cm., vele illustraties (1986). Nederlandse bewerking door Conny Sykora. ISBN 90-274-7854-6. Spectrum Natuurgidsen. Uitg. Het Spectrum, Utrecht. Prijs f 40,50.

Zoogdieren in Westfalen (Mammalia)

In West-Duitsland is een voor Nederland buitengewoon interessant boek uitgegeven: Die Säugetiere Westfalens. Dit boek is een moderne monografie over alle zoogdieren van het aan Nederland (Achterhoek en Zuidoost-Twente) grenzende Westfalen (Westmünsterland).

In een eerste algemeen deel (41 bladzijden) komen allerhande zaken aan de orde, zoals het zoogdierkundig onderzoek in Westfalen, de bedreigde status van de verschillende soorten, de oorzaken van hun bedreiging, de bescherming, braakballenonderzoek en dergelijke.

Deel twee van het boek is de eigenlijke hoofdtekst. Deze bestaat uit veelomvattende beschrijvingen van 75 zoogdiersoorten die in Westfalen inheems zijn of dat in historische tijd waren of die ingeburgerd zijn. In de 75 dierenbeschrijvingen komen per diersoort aan de orde: de verspreiding en het voorkomen, een verspreidingskaart, het aantal en de populatieontwikkeling, de habitat, de natuurlijke vijanden, eventueel het jaarritme, het voortplantingsgedrag, de maten en het gewicht en zonodig nog andere aspecten, zoals intraspecifieke variatie, voedselspectrum, afschotcijfers, en dergelijke. Daar de fauna van Westfalen vrijwel alle Nederlandse zoogdiersoorten omvat, bevat het boek veel voor ons relevante informatie. Alleen de zeezoogdieren en de Noordse Woelmuis ontbreken. Aan de verschillende tekstonderdelen hebben 23 auteurs gewerkt, daarbij ondersteund door nog tientallen anderen. Het resultaat is een zorgvuldig en verantwoord uitgevoerd geheel, dat hopelijk snel navolging zal vinden in Nederland en België.

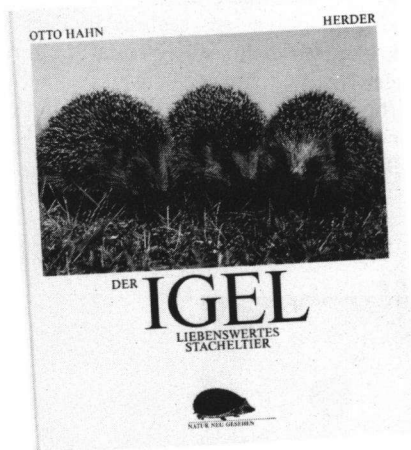
Rüdiger Schröpler, Reiner Feldmann & Hennig Vierhaus (redactie): Die Säugetiere Westfalens. 66 zwart-wit foto's, 76 kaarten, 94 tabellen, 757 referenties, 393 bladzijden. (1984). ISBN 3.9245990.04.4. Abhandlungen aus dem Westfälischen Museum für Naturkunde, 46 (4). Münster..

De prijs is DM 36 + DM 3,70 (porto en verzendkosten). Te bestellen alleen bij vooruitbetaling. Na overmaking van DM 39,70 op bankgironummer 60129 (BLZ 40050000) van de Westdeutsche Landesbank Münster ten name van de Hauptkasse des Landschaftsverbandes Westfalen-Lippe, onder vermelding van 'Säugetiere Westfalens' volgt toezending per kerende post.

Der Igel (*Erinaceus europaeus*) - liebeswertes Stacheltier

Over de Egel is al veel geschreven maar toch blijkt er maar weinig over bekend. Zijn vrij geruisloos en nachtelijk leven maakt onderzoek dan ook niet gemakkelijk. De waarnemingen zijn vaak fragmentarisch, wat dikwijls tot onjuiste en tegenstrijdige conclusies leidt.

Voor de Westduitse natuurfilmer Otto Hahn was dit aanleiding om een gedegen onderzoek te doen en zijn bevindingen zo veel mogelijk op film en foto vast te leggen. Enkele jaren lang paste hij zijn leven aan bij het ritme van de Egels ('s nachts werken, overdag slapen), en maakte in ongeveer vijfduizend waarnemingsuren circa vijf kilometer film en vele duizenden foto's. Dat leverde ten slotte de film 'Wenn die Igel in der Abend...' en het boek 'Der Igel' op.

De resultaten van het onderzoek zijn zeer verrassend. Algemeen aanvaarde feiten blijken volkomen onjuist. Zelfs gemakkelijk controleerbare zaken zijn door gerespecteerde deskundigen vrij klakkeloos overgenomen van eerder gedane onderzoeken. Bijvoorbeeld Herter berekende in 1932 dat een Egel 16000(!) stekels had. Deskundigen als Grzimek en Poduschka namen dit zonder meer

over. Hahn heeft nog eens zorgvuldig geteld en kwam 'maar' tot ongeveer 6000 stekels. In 1912 werd een eerste, onjuiste beschrijving van de werking van het inrolmechanisme gegeven. Ook dit is door iedereen overgenomen maar tijdens de onderzoeken van Hahn bleek dat het heel anders werkt. Dat Egels twee keer per jaar jongen krijgen (zoals door iedereen wordt verkondigd) blijkt even vaak voor te komen als de kans op het winnen van de hoofdprijs in de Lotto.

De winterslaap is met electronische- en infrarood apparatuur onderzocht. Ook daarbij kwamen een aantal nieuwe feiten aan het licht. Verder komen onderwerpen als sociaal gedrag, ziekten en parasieten, voortplanting en dergelijke aan de orde.

Het laatste hoofdstuk is gewijd aan de bescherming van de Egel. Hahn komt daarbij tot de conclusie dat het laten overwinteren van jonge Egels in huisgezinnen (ondanks goede bedoelingen) waarschijnlijk een negatief effect op het egelbestand heeft. Hoewel het boek ook op zijn beurt weer vragen oproept lijkt het terecht dat de schrijver tot grote terughoudendheid maant bij deze manier van bescherming. Omdat ook in ons land de belangstelling voor de Egel sterk stijgt, zou het goed zijn dat natuurbeschermers, publicisten en egelasielhouders dit boek lezen en zich realiseren dat die terughoudendheid op zijn plaats is.

Het boek telt 72 bladzijden, is prettig leesbaar en bevat een aantal prachtige foto's gemaakt door de schrijver.

Otto Hahn: Der Igel - liebeswerter Stacheltier. Serie Natur neu gesehen, 72 bladzijden, 37 kleurenfoto's (1986). Verlag Herder, Freiburg im Breisgau. ISBN 3-451-20771-0. Prijs DM 24,80

Watermollen (*Desmaninae*)

Watermollen zijn weinig bekende dieren. Twee soorten leven er nog in Europa: de Pyreneese en de Russische Desman of Watermol: *Galemys pyrenaicus* respectievelijk *Desmana Moschata*. Het zijn relikten van een eens omvangrijker familie in een veel groter gebied. Ook uit Nederland zijn fossielen bekend van deze merkwaardige amfibische insectenetters.

Recent is aan de hand van museumcollecties van onder andere fossielen voor mevrouw Rümke aan de Universiteit van Utrecht een taxonomische revisie van de Watermollen tot stand gebracht. Gebaseerd op gebitsanalyse zijn bij deze revisie een nieuw geslacht en negen nieuwe soorten onderscheiden. Daarbij komen in de studie ook aspecten van fylogenie, functionele morfologie en ecologie aan de orde.

Rümke, C.G. (1985). A review of fossil and recent Desmaninae (*Talpidae*, *Insectivora*). Utrecht Micropaleontological Bulletins, Special Publication nr. 4. 241 bladzijden, 4 platen, 88 figuren, 30 tabellen, 77 referenties.

Te bestellen door overmaking van f 71,- op postgiro 30.28.890 ten name van T. van Schaik te Utrecht onder vermelding van het gewenste.